

HİZMETLER SEKTÖRÜ İÇİNDE HİZMET TİCARETİNİN YERİ VE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ

SERVICE SECTOR'S PLACE IN THE SERVICE TRADE AND A COMPARABLE ANALYSIS

Arif ÖZSAĞIR¹
Aliye AKIN²

Öz

Dünyada ekonomiye yön veren temel sektörler; tarım, sanayi ve hizmet sektörleridir. Son yıllarda dünya ülkelerinde tarım ve sanayi sektöründen çok, hizmet sektörü önemli bir üstünlük arz etmektedir. Çünkü hizmet sektörü, tarım ve sanayi sektörüne oranla daha fazla gelir getiren bir sektör konumundadır. Bu çalışmada, hizmetler sektörünün dünyada ve Türkiye'de GSYİH'ya ve istihdama olan etkisi araştırılmış olup; Türkiye'nin hizmet ticaretindeki konumu ve önemi ele alınmıştır. Daha sonra, Türkiye'nin stratejik potansiyele sahip hizmet ticaretinde öncü olan alt sektörleri tespit edilerek, bu alt hizmet sektörlerine ilişkin veriler önem sırasına göre karşılaştırılmıştır. Ayrıca, bu sektörlerin ülkeye sağladıkları ekonomik katkılar analiz edilmiştir. Bununla beraber önemli hizmet alt sektörlerinden olan turizm hizmetlerinin, hizmet ihracatı içerisinde en büyük paya sahip olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hizmetler sektörü, Hizmet ticareti, Turizm

Abstract

The basic sectors which shape the world economy are agriculture, industry and service sector. In recent years, the service sector gained more importance than agriculture and industry in many countries in the world. Main reason for this is the fact that the service sector brings more income when we compare with the agriculture and industry. In this study, the effects of service sectors to GDP and employment have been researched globally and in Turkey; the location and importance of Turkey were discussed in the service trade. Then, sub-sectors which are pioneers have been identified in Turkey which has strategic potential in trade service. then, data about these sub-service sectors has been compared in order of importance. Also these compared sectors provide economic contribution to their country and contribution of these sectors has been analyzed. Nevertheless, tourism service which is one of the important sub-service sectors has been identified as having the largest share.

Key Words: Services sector, Service trade, Tourism.

¹ Doç.Dr., Gaziantep Üniversitesi, İİBF, ozsagir@gantep.edu.tr

² Öğretim Görevlisi, Gaziantep Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu, aliyeakin@gantep.edu.tr

1.Giriş

Tarım, sanayi ve hizmet ekonomide üç temel sektördür. Hizmet sektörü, 1950’li yıllardan itibaren gelişmiş ekonomilerde tarım ve sanayi sektörünü geride bırakarak ön plana çıkmıştır. Bu sektör ilerleyen yıllarda sadece gelişmiş ekonomilerde değil gelişmekte olan ekonomilerde kendini göstermeye başlamıştır. Dolayısıyla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hizmetler sektörüne verilen önem artmıştır. Bu sebepten gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerin, hizmet ticaretinden elde edecekleri payları arttırmak amacıyla yatırımlarının birçoğunu bu sektöre kaydardıkları ifade edilebilir. Çünkü hizmetler sektörü tüm dünya ülkelerinin refah seviyesini ve gelişmişlik düzeyini arttıran bir üstünlüğe sahiptir.

Türkiye’de hizmet sektörü çok hızlı bir gelişme göstermektedir. Bu sektörün 1990 ile 2010 yılları arasında bulunan süre içerisinde milli gelirdeki payı sürekli artış gösterirken sanayi sektörünün milli gelirdeki payının ya sabit kaldığı ya da düşüş gösterdiği gözlenmiştir. Türkiye hizmet ticareti, dış ekonomik ilişkilerde önemli bir etken olduğundan Türkiye’nin ödemeler dengesinde sürekli açık verdiği bilinen bir gerçektir. Ancak bu açıkların azaltılmasında hizmet ticaretinin büyük bir paya sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle 1997 yılından itibaren önemli ölçüde artan Türkiye’nin hizmet ticaretinde, hizmet ihracatı ithalatın hep üzerinde olmuştur. Turizm, inşaat, taşımacılık hizmetleri, Türkiye’ye döviz geliri sağlayan önemli hizmet kalemleridir (TÜİK, 2005). Örneğin turizm sektöründe 2010 yılı itibarıyla Türkiye’nin döviz geliri 20,8 milyar dolardır. Bu rakam toplam ihracat gelirlerine oranlandığında, Türkiye’nin turizmden sağladığı gelirlerin ihracata oranının %20 civarında olduğu bilinmektedir. Bu durumda Türkiye’nin stratejik önem taşıyan ve diğer hizmet alt sektörleri arasında öncü konumda olan endüstrilerine, birtakım teşvikler ve destekler verilerek, hizmet ticaretinin gelirleri arttırılmaya çalışılmalıdır.

2. Hizmetler Sektörü Önemi ve Özellikleri

Hizmet sektörü, hizmetten yararlananın bizzat kendisinde veya onun yararına bazı değişikliklere neden olan, zaman, mekân ve şekil faydası meydana getiren endüstrilerdir. Hizmetler, arz edenin hizmetten faydalanan için faaliyet göstermesi, hizmetten faydalananın hizmetin elde edilmesi için gerekli emeği sunması ve hizmetten yararlanan ile hizmeti sunanın karşılıklı etkileşim içinde oluşturmaları suretiyle üretilirler (Aslan, 1998:9). Hizmet sektörü, yirminci yüzyılın ikinci yarısından başlayarak, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, diğer iki ana sektör olan tarım ve sanayi sektörünü geride bırakmıştır. Bu sebepten hizmetler sektörü, ekonominin gelişme süreci içinde artan bir önem kazanmıştır. Ayrıca,

hizmetler sektörünün ülkelerdeki refah ile gelişmişlik düzeyinin göstergesi olması, gelişen teknolojiye paralel insan gereksinimlerindeki artış ile farklılaşmanın çok değişik hizmet türlerini ortaya çıkarması ve insan ağırlıklı istihdam hacmindeki büyük artışa neden olması bu sektörün önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dünya ekonomisinde hizmet sektörünün bu kadar gelişip büyümesinin ve önem kazanmasının farklı nedenleri söz konusudur. Bunlar; insanların gelir ve boş zamanlarının artması, işgücündeki kadın oranının artması, yeni ve karmaşık ürünlerin ortaya çıkması, ekolojiye ve kaynakların kıtlığına daha çok önem verilmesi ve insanların yaşam beklentilerinin farklılaşması olarak sıralanabilir (Öztürk, 1998:15). Ortaya çıkan bu farklı nedenler, hizmetler sektöründe yer alan işletmelerin mal üreten işletmelere göre bazı farklı özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Hizmet sektörünün özelliklerine değindiğimizde; en önemli olan özelliklerden biri, kaliteyi ve miktarı ölçme imkânının sınırlı olmasıdır. Hizmetin kalitesini ölçmenin tek yolu tüketiciye sunulurken kontrol etmektir. Ancak bu yöntem de doğru işlemeyebilir. Çünkü hizmetin müşteriye sağladığı doyum subjektiftir; başka bir ifadeyle hizmetleri ölçecek objektif standartlar ya mevcut değildir ya da çok belirsizdir (İbik, 2006:5). Hizmet sektöründe insan önemli rol oynamakta ve işletmeler genellikle emek yoğun biçimde çalışmaktadırlar. Diğer önemli bir özellik de, maliyet hesaplamalarının yapılması ve hedef pazarın tanımlanması zorluğudur. Bir hizmetin pazarı, birbirine benzer nitelikte bir dizi istekten meydana gelir ve satın alınan hizmetin, tüketicilerin isteklerini tatmin edeceği varsayılır. Dolayısıyla hizmet pazarının tanımlanmasında sunulacak hizmetin niteliklerinin de açıklanması gerekir (Sayım ve Aydın, 2011:248-249).

3. Hizmetler Sektörünün Sınıflandırılması

Günümüzde hizmet alanlarının ekonomik ve sosyal gelişmelere bağlı olarak önem kazanması, hizmetler sektörünün sınıflandırılmasını gerekli kılmıştır. Farklı kriterlere göre yapılan sınıflamalardan en fazla kabul gören sınıflandırma, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) kapsamında, Dünya Ticaret Örgütü'nün oluşturduğu sınıflandırmadır. Bu sınıflandırmada aşağıdaki şekilde belirtilen 12 hizmet alt sektörü yer almaktadır (DPT, 2000):

1. Mesleki hizmetler
2. Haberleşme hizmetleri
3. Müteahhitlik ve ilgili mühendislik hizmetleri
4. Dağıtım hizmetleri
5. Eğitim hizmetleri
6. Çevre hizmetleri

7. Mali hizmetler
8. Sağlıkla ilgili ve sosyal hizmetler
9. Turizm ve seyahat ile ilgili hizmetler
10. Eğlence, kültür ve spor hizmetleri
11. Ulaştırma hizmetleri
12. Başka yere dahil edilmemiş diğer hizmetler

4. Hizmetler Sektörünün Küresel Ekonomideki Yeri

İkinci Dünya Savaşı sonrası hizmetler sektörü, dünyanın tüm ekonomilerinde artan bir hızla önem kazanmış; son 20 yılda da hizmetler sektörünün, ülkelerin GSMH'sı ve istihdamı içindeki payı önemli oranlarda artmıştır. Hizmetler sektörü; hem tarım ile sanayi sektörlerine alt yapı hizmetleri sunması, hem de üretilen mallarla beraber sunulan satış sonrası hizmetler açısından ticareti kolaylaştırma ve firmalara rekabet gücü sağlaması sebebiyle, bir ülkenin ana sektörlerinden biri sayılabilir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde hizmet sektörünün refahın artması, gelir seviyesinin yükselmesi gibi sonuçlar vermesi, bu ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterebilir. Bu farklılıklar gelişmiş ülkelerde büyümenin son noktasıyken, gelişmekte olan ülkelerde büyümenin ilk adımlarını oluşturmaktadır. GSYH içinde hizmet sektörünün payı bütün gelişmiş ülkelerde 1980 yılından bu yana %55'in altına düşmemiştir. Gelişmiş 16 ülke ile ilgili 1990'dan 2009 yılına kadar olan sektörel veriler aşağıda belirtilmektedir.

Tablo 1. Gelişmiş Ülkelerde GSYH'nın Sektörel Dağılımı (%)

Ülkeler	TARIM				SANAYİ				HİZMETLER			
	1990	2000	2009	2010	1990	2000	2009	2010	1990	2000	2009	2010
ABD	2	1	1	1	28	23	22	22	70	75	78	78
Rusya	17	6	5	4	48	38	33	33	35	56	62	59
İtalya	3	3	2	2	32	38	25	25	64	69	73	73
Fransa	4	3	2	-	27	23	19	19	69	74	79	-
Kanada	3	2	-	-	31	33	-	-	66	65	-	-
Almanya	1	1	1	1	37	30	26	26	61	68	73	73
Japonya	2	2	-	-	39	32	-	-	58	66	-	-
İsviçre	3	2	1	1	32	27	27	27	65	71	72	72
Yunanistan	9	7	3	-	26	21	18	19	65	72	79	-
Belçika	2	1	1	1	31	27	22	22	67	72	78	78
Lüksemburg	1	1	0	0	27	18	13	13	71	81	86	87
Hollanda	4	3	2	2	29	25	24	23	66	72	74	74
Avusturya	4	2	2	2	32	31	29	24	64	67	69	69
Danimarka	4	3	1	1	26	27	22	22	70	71	77	77
Finlandiya	6	3	3	3	34	35	28	23	60	62	69	68
İrlanda	9	3	1	-	35	42	31	-	57	55	68	-

Kaynak: Dünya Bankası 2011, <http://databank.worldbank.org/> Erişim: 25.08.2011

Yukarıdaki tabloya göre; hizmetler sektörün ülke grupları içerisindeki payı incelendiğinde, hizmet üretiminin toplam GSYH içerisindeki payının yıllar itibariyle düzenli bir şekilde arttığı görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde bu artış, son yirmi yılda %70 düzeylerine ulaşmıştır. Bu durum, dünya ekonomilerinde hizmetler sektörünün önemini ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde GSYH'nın Sektörel Dağılımı (%)

ÜLKELER	TARIM			SANAYİ			HİZMETLER		
	1995	2009	2010	1995	2009	2010	1995	2009	2010
Bulgaristan	16	6	5	28	30	23	56	64	63
Çek Cumhuriyeti	3	2	2	38	37	37	57	60	60
Macaristan	7	4	4	32	29	27	61	66	65
Estonya	6	3	-	33	29	-	61	68	-
Romanya	21	7	7	43	26	26	36	67	67
Slovak Cumhuriyeti	6	3	4	38	35	35	56	63	61

Kaynak: Dünya Bankası 2011, <http://datbank.worldbank.org/> Erişim: 25.08.2011

Gelişmekte olan ülkelerde de hizmetler sektörü yıllar itibariyle sürekli bir gelişim göstermiştir. 1995 yılından itibaren özellikle tarım sektörünün GSYH içerisindeki payı önemli ölçüde azalırken, hizmetler sektörünün payının da büyük oranda arttığı görülmektedir. Hizmetler sektörünün GSYH içerisindeki payının artması, bu sektörde yeni iş olanaklarının oluşturulması (bankacılık ve sigortacılık, hukuki hizmetler, mimarlık ve mühendislik) ve bunlara yönelik talebin artması ile mümkün olabilmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu hizmetlerdeki talebinin genişlemesi, hizmet sektöründe istihdamın artmasını sağlamaktadır.

Tablo 3. 1996–2009 Yılları Arası Bazı Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Hizmet Sektörü İstihdamındaki Gelişmeler (%)

ÜLKELER	1996	2008	2009
İngiltere	76,2	76,9	78,6
Fransa	72,3	72,9	74,1
Yunanistan	65,1	66,8	66,9
Almanya	67,8	68,0	69,5
Belçika	72,5	72,8	74,1
Macaristan	59,0	63,3	64,2
Estonya	56,6	60,3	64,1
Bulgaristan	43,1	57,2	57,6
Slovak Cumhuriyeti	51,5	56,5	58,4

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Ekonomik Göstergeler,

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do> Erişim: 8.6.2011

Bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki hizmet sektörünün istihdam payı incelendiğinde, gelişmekte olan ülkelerin payının gelişmiş ülkelerin paylarının gerisinde olduğu görülmektedir. 1996 yılında hizmet sektöründe en fazla istihdam oluşturan gelişmiş ülke İngiltere iken, gelişmekte olan ülkelere de ilk sırada Macaristan yer almaktadır. 2009 yılında da aynı durum geçerliliğini korumaktadır.

4.1. Hizmet Ticaretinin Küresel Ekonomideki Yeri

Hizmetler sektörü, ülkelerin GSYH'sında oluşturduğu katma değer ve istihdam imkânları dışında uluslararası hizmet ticareti ile ülke ekonomilerine olumlu yönde etkiler yaratmaktadır. Uluslararası hizmet ticaretinin gerçekleştirilebilmesi için dünya ticaretindeki kısıtlamaların kaldırılması gerekmektedir. Bununla ilgili 1948'de yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) dış ticaretin liberalizasyonunu sağlamaya yönelik yapılmıştır. Serbest bir dış ticaret sisteminin oluşmasında engel olan gümrük vergilerinin (tarifelerin) düşürülmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması veya tarifeye dönüştürülmesi, ayrıca olabilecek diğer engellemelerin ve farklı muamelelerin kaldırılması gibi hususlar GATT'ın temel hedefleri arasında yer almaktadır. GATT ile dünya ticaretinde malların serbest dolaşımı büyük ölçüde sağlanmıştır (Topçu ve Hayırsever, 2010:394). Dünya ticaretinde GATT ile sağlanan serbest dolaşım sonucu, dünya ekonomisinin daha fazla büyüyeceği söylenebilir. Yaşanan serbestleşme sürecinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler göreceli olarak üstün ve güçlü oldukları alanlarda pazara giriş hakkı elde ederek ihracat imkânlarını arttırabilir.

Hizmet ticaretinin önemi 1960'lı yıllarda yeni fark edilirken 1980'li yıllarda bunun önemi büyük oranda artmıştır. Bu oranın artmasında; çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisinde giderek daha etkin hale gelmesi, söz konusu şirketlerin üretimlerinin bazılarını çeşitli ülkelere yayması ve böylece ticaretin oluşması gibi etkenler sayılabilir (Çatalbaş, 2005:54).

1980'li yıllarda, tüm ülkelerin GSMH'leri toplamı içinde hizmet sektörünün payı, dar ve geniş boyutta değerlendirildiğinde %46,5 ile %64 arasında değişirken; bu oran gelişmiş ülkelerde %48,6 ile %67; gelişmekte olan ülkelere ise %37,4 ile %51 arasında değişmektedir.

Günümüzde hizmet sektörü, birçok ülkenin GSYH'sinin %50'sinden fazla paya sahiptir. Hizmetler, genellikle ülke ekonomilerinin en hızlı büyüyen sektörü olup, dünya hizmet ticaretinin yıllık değeri 2,5 trilyon dolar civarındadır ve uluslararası ticaretin %25'ine

yakın kısmını etkin alt sektörleri aracılığıyla kapsamaktadır (Ekinci, 2008:205). Dünya hizmet ticaretinde etkin olan çeşitli alt sektörlerin payları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Hizmet Alt Sektörlerine göre 2000–2009 Yılları Arası Dünya Hizmet Ticareti

	Değer	PAY (%)				
	2009	2000	2005	2007	2008	2009
İHRACAT (Milyar \$)						
Toplam ticari hizmetler	3.350	100	100	100	100	100
Ulaştırma hizmetleri	700	23,4	23,3	22,9	23,7	20,9
Turizm ve Seyahat	870	32,1	27,7	25,7	25,1	26,0
Diğer ticari hizmetler	1.780	44,5	49,0	51,4	51,1	53,1
İTHALAT (Milyar \$)						
Toplam ticari hizmetler	3.145	100	100	100	100	100
Ulaştırma hizmetleri	835	28,7	29,1	29,0	30,0	26,6
Turizm ve Seyahat	790	29,8	27,1	25,6	24,4	25,1
Diğer ticari hizmetler	1.520	41,5	43,8	45,4	45,5	48,3

Kaynak: WTO, Statistics, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2010_e/its2010_e.pdf
Erişim:9.6.2011

Dünya hizmet ihracatında, 2009 yılında toplam 3.350 milyar dolar gelir elde edilmiştir. Bu değer, 870 milyar doları turizm ve seyahat, 700 milyar doları ulaştırma, 1.780 milyar doları finansal hizmetleri de içeren diğer hizmetler sektörüne aittir. Dünya hizmet ihracat gelişiminin son yıllarda sektörden sektöre farklılık gösterdiği söylenebilir. Bilgisayar hizmetleri, finansman, sigortacılık gibi alanlarda hızlı değişimler ve gelişmeler olurken, taşımacılık ve inşaat gibi alanlarda durgunluk görülmüştür. Özellikle 2009 yılında, 700 milyar dolar ihracat hacmine sahip olan taşımacılık (ulaştırma) sektöründe, son yıllarda en düşük büyüme oranı kaydedilmiştir. 2009 yılında alt sektörler arasında en fazla ihracat payı %26'lık oranla turizm ve seyahat hizmetlerine aittir. Dünya hizmet ithalatı ise 2009 yılında toplam 3.145 milyar dolar'dır. Dünya hizmet ithalatında %26,6'lık payla en yüksek değere sahip alt sektör ulaştırma hizmetiyken, 2009 yılında yaşanan küresel krizden dolayı bu sektör bir önceki yıla oranla gerilemiştir.

Tablo 5. 2009 Yılı İtibariyle Dünya Hizmet Ticaretinde Öne Çıkan Ülkeler ve Payları (%)

Sıra no	İHRACAT	Değer Milyar \$	Pay %	Yıllık % Değişme	Sıra no	İTHALAT	Değer Milyar \$	Pay %	Yıllık % Değişme
1	ABD	474	14,1	-9	1	ABD	331	10,5	-9
2	İngiltere	233	7,0	-18	2	Almanya	253	8,1	-13
3	Almanya	227	6,8	-12	3	İngiltere	161	5,1	-18
4	Fransa	143	4,3	-14	4	Çin	158	5,0	0
5	Çin	129	3,8	-12	5	Japonya	147	4,7	-10
6	Japonya	126	3,8	-14	6	Fransa	126	4,0	-10
7	İspanya	122	3,6	-14	7	İtalya	115	3,6	-10
8	İtalya	101	3,0	-14	8	İrlanda	103	3,3	-5
9	İrlanda	97	2,9	-5	9	İspanya	87	2,8	-17
10	Hollanda	91	2,7	-12	10	Hollanda	85	2,7	-8
11	Singapur	88	2,6	-10	11	Singapur	81	2,6	-6
12	Hindistan	87	2,6	-15	12	Hindistan	80	2,5	-9
13	Hong Kong	86		-6	13	Kanada	78	2,5	-12
14	Belçika	79	2,4	-8	14	Kore	75	2,4	-19
15	İsviçre	69	2,1	-10	15	Belçika	74	2,4	-11
16	İsveç	61	1,8	-15	16	Rusya	59	1,9	-19
17	Lüksembur	61	1,8	-14	17	Danimarka	51	1,6	-18
18	Kanada	58	1,7	-13	18	İsveç	46	1,5	-14
19	Kore	57	1,7	-25	19	S.Arabistan	46	1,4	-8
20	Danimarka	55	1,6	-24	20	Hong Kong	44	1,4	-5
21	Avusturya	53	1,6	-14	21	Brezilya	44	1,4	-1
22	Avustralya	41	1,2	-7	22	Avustralya	41	1,3	-13
23	Rusya	41	1,2	-18	23	Tayland	38	1,2	-18
24	Norveç	38	1,1	-17	24	Norveç	38	1,2	-14
25	Yunanistan	38	1,1	-25	25	Avusturya	37	1,2	-13
26	Türkiye	33	1,0	-5	26	B.Arap Em.	37	1,2	-14
27	Taipei	31	0,9	-11	27	Lüksemburg	36	1,1	-13
28	Tayland	30	0,9	-9	28	İsviçre	36	1,1	-2
29	Polonya	29	0,9	-19	29	Taipei	29	0,9	-15
30	Malezya	28	0,8	-7	30	Endonezya	28	0,9	-1
31	Brezilya	26	0,8	-9	31	Malezya	27	0,9	-10
32	Finlandiya	25	0,7	-21	32	Polonya	24	0,8	-21
33	Portekiz	23	0,7	-13	33	Finlandiya	23	0,7	-25
34	İsrail	22	0,6	-10	34	Meksika	21	0,7	-15
35	Mısır	21	0,6	-14	35	Yunanistan	20	0,6	-20
36	Çek Cum.	20	0,6	-7	36	Çek Cum.	19	0,6	6
37	Macao	19	0,6	6	37	İsrail	17	0,5	-14
38	Macaristan	18	0,5	-10	38	İran	16	0,5	-
39	Lübnan	17	0,5	-4	39	Macaristan	16	0,5	-14
40	Meksika	15	0,5	-17	40	Türkiye	16	0,5	-6
	TOPLAM	3010	89,8	-		TOPLAM	2760	87,8	-
	DÜNYA	3350	100,0	-12		DÜNYA	3145	100,0	-12

Kaynak: WTO, Statistics, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2010_e/its10_world_trade_dev-e.pdf
Erişim: 09.06.2011

Ülkeler genel itibariyle incelendiğinde, uluslararası hizmet ticaretinde önde gelenlerin gelişmiş ülkeler olduğu açık bir şekilde görülmektedir. 2009 yılında hizmet ihracatında ve ithalatında yer alan ilk 10 ülke içinde sadece bir tane gelişmekte olan ülke mevcut olup, bu da Çin'dir ve ihracat sıralamasında beşinci, ithalat sıralamasında ise dördüncü sırada yer almaktadır. 2009 yılı itibariyle ABD 474 milyar dolar, İngiltere 233 milyar dolar ve Almanya 227 milyar dolar ile hizmet ihracatında ilk 3 ülke sırada yer almaktadır. Hizmet ithalatında da ilk 3'teki ülkeler aynı olup; sadece sıralamada farklılık mevcuttur. ABD 331 milyar dolar ile yine ilk sırada yer alırken, Almanya 253 milyar dolar ile ikinci, İngiltere ise 161 milyar dolarla üçüncü sırada yer almaktadır. Ayrıca tablodaki verilere göre; 2009 yılında ilk 40 ülkenin hizmet ihracatı toplamının, dünya toplamı içerisindeki payının %89,8 olduğu, hizmet ithalatında ilk 40 ülkenin toplamdaki payının ise % 87,8 olduğu görülmektedir. Türkiye ise; hizmet ihracatında önde gelen ülkeler listesinde 26. sırada yer almakta ve %1,0'lik payla dünya hizmet ihracatında önde gelen ülkelere göre biridir. Türkiye'nin dünya hizmet ithalatındaki payı ise, ihracattaki payının yarısı civarındadır. Türkiye, hizmet ticaretinde fazla veren ülkeler arasında bulunmakta olup, bu durum cari işlemler açığı bakımından olumlu değerlendirilebilecek bir noktadır. Tüm bu verilere göre; hizmet ticareti gelişmiş ülkeler kadar, gelişmekte olan ülkeler için de önemlidir. Ancak gelişmekte olan ülkelere uluslararası hizmet ticareti payının düşük olmasının sebebi, bu ülkelerin dış ticaret hacimlerinin küçük olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir.

5. Hizmetler Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı'dan devraldığı tarım ağırlıklı ekonomiyi kalkındırabilmek için sanayi sektörüne ağırlık vermiştir. Sanayileşmede önemli başarılar elde edilmesine rağmen, II. Dünya Savaşı ve diğer etkenlerden dolayı süreklilik sağlanamamıştır. Bu durum, hizmetler sektörünün gelişmesini de etkilemiştir. Sanayileşme sağlandıktan sonra hizmetler sektörü daha etkin hale gelmiştir (Çatalbaş, 2005:179). Türkiye kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla 1963'te yürürlüğe koyduğu I. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, hizmetler sektörünün payı %46,3 düzeyindeydi. O tarihten 1987'ye kadar bu pay azalan bir hızla artmaya devam etmiş ve %57,9'a ulaşmıştır. 1995'te %57,3 ve 2000 yılında bu oran %60,1 düzeyine yükselmiş olup, bu tarihten sonra hizmetler sektörü aşağıdaki tablodan da izlenebileceği gibi istikrar kazanmıştır (TÜİK, 2005).

Tablo 6. Ana İktisadi Faaliyet Kollarının GSYH'ye Katkıları (%)

YIL	TARIM	SANAYİ	HİZMETLER
2001	8,8	22,4	62,9
2002	10,3	21,0	59,2
2003	9,9	20,9	58,2
2004	9,5	20,3	58,7
2005	9,4	20,3	58,5
2006	8,3	20,1	59,7
2007	7,6	20,0	61,9
2008	7,6	19,8	62,5
2009	8,3	19,0	63,5
2010	8,4	19,2	61,7

Kaynak: TÜİK, İstatistik Göstergeler, http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158
Erişim:9.6.2011

Türkiye’de yıllar itibariyle tarım sektörünün GSYH içindeki payında düşüşler yaşanmakta, buna karşılık hem sanayi hem de hizmet sektörü paylarında artışlar meydana gelmektedir. Her ne kadar oranlarda birtakım değişiklikler olmuşsa da, genel durum bu payların arttığı yönündedir. Cari fiyatlarla, sanayi sektörünün GSYH içindeki payı, 2001 yılında %22,4 iken, bu oran 2005 yılında %20,3, 2010 yılında %19,2 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektörünün payı ise 2001 yılında %62,9, 2005’te %58,5 iken, bu oran 2010 yılında %61,7 olarak gerçekleşmiştir. Yukarıdaki verileri dikkate alarak, Türkiye’de her geçen gün hizmet sektörünün öneminin ve ekonomideki ağırlığının artmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 7. Sabit Fiyatlarla Hizmet Alt Sektörlerinin GSYH İçindeki Payları ve Gelişme Hızları (%)

HİZMETLER	2001		2005		2010	
	GSYİH	Gelişme Hızı	GSYİH	Gelişme Hızı	GSYİH	Gelişme Hızı
İnşaat	5,0	-17,4	5,8	9,3	5,6	17,1
Ticaret	11,8	-16,1	13,2	9,5	12,7	13,3
Otel -Lokanta	2,6	5,7	2,0	0,4	1,9	0,3
Ulaştırma- Haberleşme	12,6	-3,7	14,3	13,6	14,6	10,5
Mali Kuruluş	10,0	16,0	8,7	13,6	11,9	7,2
Konut Sahipliği	5,8	3,8	5,0	3,6	4,8	1,9
Kiralama Fal.	2,5	3,1	2,8	10,2	3,7	7,6
Kamu Hiz.	4,6	5,6	3,4	-5,0	3,0	0,5
Eğitim	2,4	4,5	2,0	4,3	1,9	0,6
Sağlık-Sosyal	1,3	4,2	1,2	17,8	1,2	1,1
Diğer Hiz.	1,7	2,7	1,5	5,3	1,5	0,9

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=55&ust_id=16 Erişim: 21.06.2011

Hizmet alt sektörlerinin gelişme hızları incelendiğinde, konjonktürden en çok etkilenen alt sektörlerin ulaştırma-haberleşme, inşaat ve ticaret alt sektörlerinin olduğu görülmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizde, hizmetler sektörü toplamda %4,5

küçülürken, inşaat %17,4, ticaret %16,1 ve ulaşımda %3,7 küçülmüştür. Bu arada 2001’de yaşanan ekonomik krizde, mali kuruluş hizmetlerinin %16’lık büyüme göstermesi dikkat çekmektedir. Ters durumda ekonomik genişlemenin yaşandığı 2004 yılında hizmetler sektörü toplamda %9,6 büyürken, inşaat %14,1, ticaret %13,8 ve ulaştırma-haberleşme hizmetleri de %10,7 büyümüştür. Konut sahipliği, kamu hizmetleri ve diğer hizmetler alt sektörleri ise bu dönemde gelişme hızını hiç kaybetmeden sürdüren alt sektörler olmuştur. Ayrıca, 2001–2010 yılları arasında ulaştırma-haberleşme alt sektörünün sabit fiyatlarla GSYH içerisindeki payı %12,6’dan başlayarak, 10 yılda %14,6’ya ulaştığı ve hizmet alt sektörleri içerisinde GSYH’deki payı bakımından en yüksek paya sahip alt hizmet sektörü olduğu görülmektedir.

Hizmetler sektörü GSYH’deki artan payının yanı sıra, ülkede istihdam olanakları açısından da ülkenin ekonomik kalkınmasına destek olmaktadır. Ülke ekonomilerinin kalkınmasında istihdamın sektörel dağılımı birbirini takip eden bir süreci izlemektedir. Bu süreçte, tarımın payı sürekli olarak azalırken, sanayinin payı bir dönem sürekli artmakta ve bir süre sonra da belli bir düzeyde sabit kaldıktan sonra düşmeye başlamaktadır. Hizmetler sektörü ise, sürekli gelişme göstermiştir (Gündoğan, 2002:6). Gelişme gösteren hizmetler sektörünün emek yoğun olması, sektörde makine kullanımını azalmaktadır. Bu durum tarım ve sanayide istihdamın azalmasına neden olurken, hizmetler sektöründe ise istihdamın artmasını sağlamıştır.

Tablo 8. Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdamın Dağılımı (%)

YILLAR	Tarım Sektöründe Çalışan Oranı	Sanayi Sektöründe Çalışan Oranı	Hizmetler Sektöründe Çalışan Oranı
1996	42,8	22,9	34,3
2001	37,6	22,7	39,7
2002	34,9	23,0	42,1
2003	33,9	22,8	43,4
2004	29,1	24,9	46,0
2005	25,7	26,3	48,0
2006	24,0	26,8	49,2
2007	23,5	26,7	49,8
2008	23,7	26,8	49,5
2009	24,7	25,3	50,0
2010	25,2	26,2	48,6

Kaynak: TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/tabloOlustur.do> Erişim: 29.6.2011

1996 ile 2010 yılları arasında, Türkiye’deki istihdamın ekonomik faaliyetlere göre dağılımı görülmektedir. Tabloda 1996 yılında Türkiye’deki iş görenlerin %42,8’inin tarım, %22,9’unun sanayi ve %34,3’ünün de hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. 2006’ya kadar olan süreçte, tarım sektöründe iş gören oranı %42,8’den %24,0’e düşerken,

hizmet sektöründe ise bu oranın %34,3'ten %49,2'ye yükseldiği görülmektedir. 2010 yılına gelindiğinde ülkedeki iş görenlerin %50'sine yakınının hizmet sektöründe istihdam edildiği anlaşılmaktadır. Sanayi sektöründe iş gören oranında ciddi bir değişim gözlenmezken, tarım sektöründeki iş görenlerin hizmet sektörüne kaydığı ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de ki istihdamın hizmetler sektörüne kaymasının nedenlerinden biri, diğer sektörlere kıyasla hizmetler sektöründe çok daha fazla yeni iş alanının yaratılmasıdır. Hizmetler sektöründeki gelişmeler, kalifiye işgücü için olduğu kadar, düşük kalifiye işgücü içinde istihdam yaratılması fırsatları sağlamaktadır. Özellikle emek yoğun ve işgücü tasarrufu yönelimli teknolojik gelişmeye açık olmayan bu kesimin düzenli büyümesi, Türkiye'de istihdamın geleceğini önemli ölçüde belirlemektedir (Karagöl ve Akgeyik, 2010:24).

5.1.Türkiye'de Hizmet Ticareti Açısından Öncü Sektörler

Hizmetler, hem iç hem de dış pazarın altyapısını oluşturduğu için uluslararası ticaret açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, istihdam, girişimcilik ve yatırım konularında da fırsat yaratmakta ve ülkedeki yaşam standardının yükseltilmesi açısından da belirleyici rol oynadığı için önemlidir. Bu nedenle özellikle son yıllarda hizmetler sektörünün uluslararası ticaret ve yatırımlardaki payı artış göstermiştir (Erdal, 2006:83). Bu sektörün Türkiye'nin kalkınmasında ve cari açıkların kapatılmasında da önemli payı bulunmaktadır.

Tablo 9. Ödemeler Dengesi 1985–2010 (Milyon Dolar)

	1985	1988	1995	2000	2005	2009	2010
I.CARİ İŞLEMLER	-1,013	1,596	-2,339	-9,920	-22,309	-13,991	-47,639
I.a) Dış Ticaret Hesabı	-2,976	-1,813	-13,152	-22,057	-33,080	-24,850	-56,347
I.b) Hizmetler Hesabı	1,600	3,833	9,620	11,375	15,156	16,749	14,700
I.c) Gelir Hesabı	-1,553	-2,513	-3,205	-4,002	-5,839	-8,189	-7,321
I.d) Cari Transferler Hesabı	1,916	2,089	4,398	4,764	1,454	2,299	1,329
II. SERMAYE VE FİNANS	1,850	-2,111	-93	12,581	19,485	8,925	43,217
II.a) Sermaye Hesabı	0	0	0	0	0	-42	-56
II.b) Finans Hesabı	1,850	-2,111	-93	12,581	19,485	8,967	43,273
III. NET HATA VE NOKSAN	-837	515	2,432	-2,661	2,824	5,066	4,422

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi İstatistikleri, <http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/odmain.html>
Erişim: 15.8.2011

Hizmetler açısından ödemeler dengesi incelediğinde, hizmetler hesabının cari açığın kapatılmasına büyük oranda etki ettiği görülmektedir. 1987 yılında ödemeler dengesinde

azalan cari işlemler açığı ile birlikte olumlu gelişme görülmüş olup; 1988–1989 yıllarında cari işlemler fazla vermiştir. Cari İşlemlerin fazla vermesinin sebebi, turist ile işçi gelirlerindeki artış ve 1989 yılında uygulanan döviz kuru politikasıdır. Türkiye bir taraftan döviz kuru artışını enflasyon oranının altında ayarlamış, diğer taraftan mevduatlara yüksek faiz uygulayarak ülkeye giren döviz sayesinde dış ödemelerini düzenlemiştir. Böylece 1989 yılında cari açığını kapatmıştır (Karluk, 1995:291-292). Cari işlemler açığı en fazla 2010 yılında yaşanmış olup; bir önceki yıla nazaran açık meblağındaki artış oranı %346 civarındadır. 2010 yılında hizmetler dengesi cari açığın kapatılmasında 14,7 milyon dolarlık etki yapmıştır. Bu da hizmetler sektörünün ödemeler dengesi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Bir ülkenin hizmet ticaretindeki payını arttırabilmesinin liberalizasyona olan katkısıyla paralellik gösterdiği ileri sürülebilir. Çünkü antlaşmaların karşılıklılık esası dahilinde ve iş birliği halinde yapılıyor olması, bunu gerekli kılmaktadır (Ekinci, 2008:297). Türkiye, uluslararası hizmet ticaretindeki payını arttırma amacıyla olduğu için, GATS'a taraf olmuş ve sektörün serbestleştirilmesi yönündeki yükümlülüklerini belirlemiştir. Sektörün gelişimi, liberalizasyonun yanı sıra gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılması ve uluslararası pazarlardaki gelişmelerin sürekli takip edilerek dinamik bir şekilde ilgili kurum, kuruluş ve özel sektör firmalarına iletilmesine de bağlıdır.

Türkiye'nin hizmet gelir ve gider tutarları, genel olarak olumlu bir gelişim izlemektedir. Mal ticaretine paralel olarak hizmet ticaretimiz de artış yaşanmaktadır.

Tablo 10. Türkiye'nin Hizmet İthalat ve İhracatındaki Gelişmeler (1985–2010) (Milyar \$)

Yıllar	Hizmet Gideri	Hizmet Geliri
1985	1,5	3,1
1990	3,1	8,1
1996	6,0	12,9
2000	7,6	19,3
2001	5,6	15,1
2002	5,5	14,0
2003	6,7	17,9
2004	9,2	22,7
2005	10,3	26,5
2006	10,7	25,3
2007	14,5	28,6
2008	16,6	35,5
2009	15,6	32,8
2010	19,4	34,1

Kaynak: TÜİK, <http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do>
Erişim: 08.06.2011

Hizmet ihracat gelirinde, 1985–2000 döneminde giderek artan bir durum söz konusudur. Ancak 2001 yılında önemli ölçüde düşüş meydana gelmiştir. 2000 yılında 19,3 milyar dolar olan ihracat geliri, 2001’de 15,1 milyar dolara gerilemiştir. Bu gerilemenin nedeni, dünyada 1997 yılında başlayan ve Türkiye’de kendini 1999 yılında hissettiren küresel ekonomik krizin etkisi olduğu söylenebilir. Nitekim krizin yoğun bir şekilde devam ettiği 1999–2002 döneminde değişen tutarlarda hizmet ihracat geliri de elde edilmiştir. 2002 yılı itibariyle ise, tekrar ihracat gelirinin artış sürecine girdiği görülmektedir. Hizmet ithalatında 1990–2000 döneminde artan tutarlar söz konusudur. Ancak, 2001 yılı itibariyle düşüş eğilimine girmiştir. İthalattaki bu düşüşe, kriz dolayısıyla meydana gelen iç talep azalması sebep olarak gösterilebilir. Hizmet ihracatında olduğu gibi, ithalatta da 2002 itibariyle tekrar artışa geçilmiştir. Genel olarak 1985–2010 dönemleri arasında hizmet ihracat geliri, ithalat giderinin daima üstünde olmuştur. Ödemeler dengesi tablosunda da görüldüğü üzere, hizmet hesabı her zaman fazla vermiştir.

DTÖ verilerine göre, dünyanın belli başlı 46 ülkesinin toplam ihracatının %19,3’ ü ticari hizmetlerden oluşurken, Türkiye için bu oran %28,4’ dür. Hizmet ithalatı açısından söz konusu oranlar sırasıyla %19,6 ve %12,3’ dür. Bu durum, Türkiye’nin dünya ortalamasının üzerinde bir ihracatçı ve altında bir ithalatçı olduğunu ortaya çıkarmaktadır (DPT, 2000:52). Ülkemizin, uluslararası hizmet ticaretindeki payının daha üst seviyelere çıkarılması için, bazı adımlar atılması gerekebilir. Bu doğrultuda, sahip olduğumuz mukayeseli üstünlüklerden hareketle, ülkemizin uluslararası alanda ticari payını artırma potansiyeline sahip alt sektörler tespit edilerek, faaliyetler bu alanlarda yoğunlaştırılmalıdır (Taşkesenlioğlu, 2010:29).

Gelişmekte olan ülkeler açısından mukayeseli üstünlüğe sahip olunan sektörlerin tespitinde faydalanılan sınıflandırma doğrultusunda ülkemizle ilgili sektörel tespitlerde bulunmak da mümkün olabilir. “Teknoloji” içeriklerine göre yapılan sınıflandırma çerçevesinde, ülkemizle ilgili aşağıdaki şekilde tespitlerde bulunulabilir (Seyidoğlu, 2003:790-791):

- “Bilgiye dayalı hizmetler” kapsamında mukayeseli üstünlüklere sahip olduğumuz sektörler; mimarlık-mühendislik, teknik müşavirlik ve müteahhitlik hizmetleri (inşaat), bilgi-işlem ve ofis arkası hizmetler olarak sayılabilir.
- “Geleneksel hizmetler” kapsamında ise mukayeseli üstünlüklere sahip olduğumuz sektörler; ulaştırma hizmetleri ve turizm hizmetleri olarak ifade edilebilir.

Türkiye'nin, "Mimarlık-Mühendislik, Teknik Müşavirlik ve Müteahhitlik Hizmetleri", "Bilgi-İşlem ve Ofis Arkası Hizmetler", "Ulaştırma Hizmetleri" ve "Turizm Hizmetleri" ile ilgili avantajlar rakam olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda, söz konusu 4 alt sektörün hizmet ihracat tutarlarının, toplam hizmet ihracat tutarlarındaki payı incelendiğinde, sahip olunan avantajla ilgili önemli bilgi edinilmesi mümkün olabilir. Türkiye'nin hizmet ticaretindeki öncü sektörlerden inşaat, ulaştırma ve turizmin rakam olarak avantajları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 11. Türkiye’de İnşaat, Ulaştırma ve Turizm Hizmeti İhracatı ve İthalatındaki Gelişmeler (1985–2010) (Milyon Dolar)

YILLAR	TURİZM HİZ.		İNŞAAT HİZ.		ULAŞTIRMA HİZ.	
	Gelir	Gider	Gelir	Gider	Gelir	Gider
1985	1.094	324	246	0	670	494
1986	950	313	301	0	557	545
1987	1.476	448	293	0	716	618
1988	2.355	358	476	0	837	573
1989	2.557	565	582	0	967	668
1990	3.225	520	741	0	920	900
1995	4.957	911	1.857	0	1.712	1.410
1996	5.650	1.265	1.941	0	1.756	1.741
1997	7.002	1.716	2.285	0	2.193	1.870
1998	7.177	1.754	2.311	0	3.120	2.365
1999	5.203	1.471	1.095	0	2.900	2.101
2000	7.636	1.713	968	0	2.955	2.463
2001	8.090	1.738	654	0	2.854	2.021
2005	18.152	2.872	874	0	5.055	5.106
2006	16.853	2.743	879	0	4.972	4.662
2007	18.487	3.260	759	0	6.541	6.966
2008	21.951	3.506	974	0	7.793	7.984
2009	21.250	4.147	1.090	0	7.825	6.535
2010	20.807	4.826	859	0	9.026	8.291

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi, <http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html> Erişim:29.07.11

Türkiye'nin hizmet ihracat gelirlerindeki en önemli ayrıcalığı olan öncü alt sektörü turizmdir. Turizm gelirlerini uluslararası anlaşmaların % 9'luk kısmına sahip olan inşaat hizmetlerinin gelirleri izlemektedir. Üçüncü önemli öncü sektör ise ulaştırmadır.

Geleneksel hizmet alt sektörleri arasında, ülkemiz açısından mukayeseli üstünlüğe sahip olduğumuz en önemli alt sektör turizmdir. Türkiye; değişik coğrafi ve doğal yapısı, turizm işletmeleri için gerekli genç ve dinamik nüfusu, özgün doğu-batı sentezli sosyo-kültürel özellikleri, deri, halı konfeksiyon, mücevherat vb. turistik alışveriş olanakları, yeni ve kaliteli turizm tesislerinin varlığı, işletmelerde üretilen mal ve hizmetlerin fiyat avantajı

sebepleriyle çok önemli bir turizm merkezidir (Ergün, 2009:70-71). Özellikle 1980 sonrasında sektöre verilen destekler, önemli ölçüde yatırımlarda bulunulmasına olanak sağlamıştır. Bu yatırımların geri dönüşü ise kısa sürede gerçekleşmiş ve sektörün ülke ekonomisine katkısı belirgin oranlarda artmıştır. Ödemeler dengesindeki hizmet hesabının pozitif bakiyesi neredeyse tamamen bu sektör sayesinde gerçekleşmektedir. Turizm hizmeti ihracat gelirinde 1985–2010 yılları arasında sürekli artışlar yaşanmıştır. 1999 krizinde gelirlerde biraz düşme olsa da, 2001 yılında yaşanan 11 Eylül Saldırıları'nın olumsuz etkilerine rağmen gelir artışı devam etmiştir. Turizm hizmet ithalatı 1985–2010 yılları arasında sürekli artış göstermekle birlikte, ihracatı yanında daima düşük seviyede kalmıştır. Örneğin, 2010 yılı turizm ithalatı/turizm ihracatı oranı %23 seviyesindedir.

Ülke olarak hizmet ticaretindeki payımızı artırmamızda önemli rol üstlenen bu alt sektörler den biri inşaat (mimarlık-mühendislik, teknik müşavirlik ve müteahhitlik hizmetleri) faaliyetleridir. İnşaat sektöründeki faaliyetler, bugünkü anlamda, 1970'lerin başında başlamıştır. Müteahhitlerimizin hizmetlerini ihraç ettikleri ilk ülke Libya olmuştur. Türk müteahhitleri, Libya projelerine gerekli teknolojiyi Avrupa ülkelerinden ithal ederek başlamışlardır. Daha sonra büyümekte olan Türk müteahhitlik hizmetleri diğer uluslararası piyasalara Irak, Ürdün, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen ve İran gibi Ortadoğu ülkelerinden başlayarak girmiştir. Günümüzde ise, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nde ve Rusya'da önemli başarılarla imza atmaktadırlar (Ergün, 2009:83). İnşaat, önemli gelir getiren öncü hizmet alt sektörlerinden sayılabilir. Önemli gelir getiren bu sektörün giderinin yok denecek kadar az olması, inşaat hizmetlerindeki ayrıcalıklı üstünlüğümüzü ifade eden en önemli göstergelerden biri olarak kabul edilebilir.

1985–1998 yılları arasında inşaat hizmet ihracatı gelirinde genel olarak bir artış göstermiştir. Ancak, küresel ekonomik krizin inşaat hizmetlerine de olan talebi olumsuz etkilemesi sonucunda 1999 yılı itibariyle gelirlerde azalma yaşanmıştır. En fazla gelir 1.090 milyon dolar ile 2009 yılında elde edilmiştir. İnşaat hizmet ithalatı ise, gerçekleşmediğinden sektör bu dönemlerde ihracatçı konumundadır.

Ülke olarak; gerekli beşeri sermaye, alt yapı, donanım vb. faktörlerden hareketle mukayeseli üstünlüğe sahip olduğumuz sektörlerden bir diğeri de ulaştırma hizmetleridir. Türkiye açısından ulaştırma hizmetleri, stratejik önem arz eden alt sektörlerdendir. Ülkemiz özellikle havayolu ulaştırma hizmetlerinde payını giderek artıran bir ülke durumundadır. Ulaştırma hizmetleri, dış gelişmelere son derece duyarlı bir alt hizmet sektörüdür. 11 Eylül

2001 tarihinde ABD'nin çeşitli yerlerine yapılan saldırılar, tüm dünyayı etkilemiş, bu çerçevede ülke ekonomileri değişen derecelerde etkilenmiştir. Ekonomilerde birçok sektör olumsuz etkilenmiş olmakla beraber, en fazla etkilenenlerin başında gelen ulaştırma sektörüdür. Ancak yukarıdaki tablo incelendiğinde, yaşanan bu krizin ülkemiz ulaştırma hizmetlerini fazla etkilemediğini görebiliriz.

Teknoloji içeriğine göre bilgiye dayalı sektörler arasında, sahip olduğumuz mukayeseli üstünlükler açısından Türkiye için potansiyel taşıyan sektörlerden sonuncusu “Bilgi-İşlem ve Ofis Arkası Hizmetlerdir”. Hızlı bir gelişim sürecinde olan bilgi-işlem ve ofis arkası hizmetler, geniş bir faaliyet alanına sahiptir. Bu çerçevede; telekomünikasyon, elektronik yayıncılık, web sitesi tasarımı ve yönetimi, müşteri çağrı merkezi, tıbbi kayıt yönetimi, otel rezervasyonu, kredi kartı işlemleri, uzaktan sekreteryaya hizmetleri, posta listesi yönetimi, teknik bilgi-işlem desteği, endeksleme hizmeti, araştırma ve teknik yazım hizmetleri ve teknik kopyalama gibi hizmetleri sunmaktadır (Riddle, 1998:16-17). Bu hizmet alt sektörü sahip olduğu dinamik yapısıyla özellikle ülkemiz gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri açısından da büyük bir önem taşımaktadır.

Tablo 12. Türkiye'nin Bilgi İletişim Sektörü İhracat ve İthalatındaki Gelişmeler (2004-2009)
(Milyon Dolar)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT (GİDER)
2004	3.553	7.352
2005	3.948	8.366
2006	4.206	9.025
2007	4.273	10.753
2008	4.067	10.376
2009	3.272	9.053

Kaynak: Bilgi İletişim Teknolojileri Sektör Raporu (2010), <http://www.invest.gov.tr> Erişim:01.09.2011

Türkiye BİT (Bilgi İletişim Teknolojileri) sektörü 2005 ile 2009 yılları arasındaki %14'lük bileşik büyüme oranı ile ülkenin hızlı büyüyen sektörleri arasında yer almaktadır. Telekomünikasyon ve bilişim hizmetlerinde uluslararası ticari payını artıranların, gelişmekte olan ülkeler olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun nedeni, gelişmiş ülkelerin bu tür hizmetleri gelişmekte olan ülkelere transfer ediyor olmasıdır. Gelişmiş ülkeler, ekonomik açıdan daha avantajlı olması dolayısıyla söz konusu hizmetlerini, gelişmekte olan ülkelere kaydırmakta, gelişmekte olan ülkeler de sahip oldukları mukayeseli üstünlüklerini uygun bir şekilde değerlendirerek hizmet ticaretindeki paylarını arttırdıkları söylenebilir. Türkiye sahip olduğu genç işgücü ve teknolojik altyapısına göre değerlendirildiğinde, ticari payını arttıran bu ülkeler arasındaki yerini alabilir.

6.Sonuç ve Öneriler

Hizmetler sektörünün önemi dünya ülkeleri tarafından gün geçtikçe daha da fazla anlaşılmaya başlamıştır. Çünkü hizmetler sektörü; tarım ve sanayi sektörünü geride bırakarak, ülkelerin gelişmişlik düzeyini arttırıp refah seviyesini yükseltmiştir. Ülkelerin refah ve gelişmişlik düzeyini arttıran hizmet alt sektörlerinin gelişimi, hizmet ticaretindeki payları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılık göstermektedir. Bu ülkelerin bir kısmı inşaat ve taşımacılık hizmetlerinde üstün avantajlara sahipken bir kısmı turizm, iletişim ve bilgisayar hizmetlerinde farklı üstünlüklere sahip olabilir. Ülkeler bu kapsamda, kendilerine uygun hizmet alt sektörlerini tespit edip geliştirerek, uluslararası ticaretteki paylarını artırabilir ve ülke ekonomisine katkı sağlayabilirler.

Türkiye, hizmet ticareti açısından; bilgi birikimi, teknolojik alt yapısı, beşeri sermayesi, donanımı gibi üstünlüklere sahip olup; bu bağlamda özellikle bazı sektörlerde önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyeli ortaya çıkarmak amacıyla, gelişmekte olan ülkelerin mukayeseli üstünlüklerini tespitite kullanılan sınıflandırma söz konusudur. Bu sınıflandırmaya göre; ülkemiz hizmet ticaretinin öncü alt sektörleri bilgiye dayalı hizmetler (İnşaat, Bilgi-İşlem ve Ofis Arkası Hizmetleri) ve geleneksel hizmetler (Ulaştırma ve Turizm Hizmetleri) olarak kabul edilebilir.

Türkiye’de hizmet ticaretinin öncü alt sektörlerinden olan turizm, inşaat, ulaştırma ve bilgi işlem ve ofis arkası hizmetlerinin istihdama, ödemeler dengesine, GSYH’ye sağladığı büyük katkıları Merkez Bankası ödemeler dengesi verileri ortaya koymaktadır. Bu araştırmada 1985–2010 tarihleri arasında Türkiye’deki hizmet sektörü ve hizmet ticaretinde yer alan öncü alt sektörlerdeki gelişmeler ve bu sektörlerin ekonomiye olan katkıları karşılaştırılmıştır. Merkez Bankası ödemeler dengesi verilerine göre; Türkiye’nin 1985 yılı toplam hizmet ihracat tutarı 3,160 milyon dolar olup; turizm 1,094 milyon dolar, inşaat 246 milyon dolar, ulaştırma hizmetleri de 670 milyon dolar ihracat tutarlarına sahiptir. Bu tutarlar, yıllar itibariyle artış göstermiştir. Böylece 2010 yılında, söz konusu öncü sektörlerin toplam hizmet gelirindeki payı çok yükselmiş olup; turizm 20.807 milyon dolar, inşaat 859 milyon dolar ve ulaştırma hizmetleri 7.825 milyon dolar ihracat tutarına sahip olmuştur. Bilgi işlem alt sektörü diğer üç sektöre göre Türkiye’de daha yeni olup; hizmet ihracat geliri 2009 yılında 3.272 milyon dolara ulaşmıştır. Bu veriler doğrultusunda, avantajı olan öncü sektörlerle, gerekli önemin verilmesi ve oluşan engellerin kaldırılması halinde uluslararası hizmet ticaretindeki payımız arttırılabilir.

Türkiye'nin hizmet ihracat gelirlerindeki en önemli payı olan ve istihdam yaratan öncü alt sektörü turizmdir. Bu sektör; yapısı itibariyle siyasi, doğal, sosyal vb. gibi faktörlerden çok çabuk etkilenmektedir. Siyasi arenada oluşan küçük bir olumsuzluk turizm sektörüne balta vurabilir. Bunun yanında bulaşıcı hastalıklar ya da çeşitli iç savaşlar turizm sektörünü etkileyebilmektedir. Dolayısıyla turizm sektöründe ifade edilen olumsuzlukların giderilmesi için bir takım tedbirlerin alınması gerekmektedir. Buradan hareketle; siyasilere gerek dünya gerekse ülke içerisinde yaşanan olumsuzlukları en aza indirerek; ülke içinde oluşan iç savaşları demokratik çerçevede beraber hareket ederek engelleyebilir. Türkiye'de yaşanan doğal felaketlerin yapmış olduğu tahribatlar, devlet desteği ile en kısa sürede düzenlenerek sektörler faaliyetlerini sürdürebilir. Bununla beraber ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili, Anadolu'nun kültürlerinin beşiği olması ve tüm dünya dinlerinin çeşitli merkezlerinin Türkiye'de bulunması gibi sebeplerden, turizm hizmetlerini tüm yıla yayarak çeşitlendirilebilir. Türkiye'de bulunan turizm kaynaklarının dünya ülkelerinde tanıtım ve pazarlamasını etkin hale getirebilmek için parça temelli pazarlama ve tanıtım gerçekleştirilebilir. Ayrıca, düşük fiyatlı taşıma sektörünün büyümesi, yabancıların ülkeye girişinin kolaylaştırılması, düşük fiyatlı paket programların ağırlığının azaltılarak ve gerekli altyapının düzenlenmesi sonucunda da, hizmet sektörünün öncü alt sektörü olan turizmin ülke ekonomisine olan katkısını arttırılabilir.

Hizmet ihracatında, turizm gelirlerini uluslararası anlaşmaların %9'luk kısmına sahip olan inşaat hizmeti gelirleri izlemektedir. Sektör Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından altyapının oluşturulması, işgücünün eğitilmesi ve teknoloji transferi sağlanması açısından önem taşımaktadır. Ancak; inşaat hizmet ticaretini olumsuz etkileyen hususlar söz konusudur. Bunlar; ülkelerinde faaliyet gösteren firmalara getirilen sınırlamalar, kalifiye personel eksikliği, vize ve oturma izni alınması sorunu, pazara giriş zorlukları olarak sıralanabilir. Bu sektörde ifade edilen olumsuzlukların ortadan kaldırılmasıyla uluslararası alanda başarı elde edilebilmesi ve ticarî payımızın artırılabilmesi mümkün olabilir.

Hizmet ticareti açısından, üçüncü önemli öncü sektör ise ulaştırma'dır. Ulaşım hizmeti, Türkiye'de karayolu, havayolu, denizyolu ve demiryolu taşımacılığı ile gerçekleştirilmektedir. Ulaşım hizmetlerinde, karayolu taşımacılığı Türkiye'de en yaygın olarak kullanılan ve maliyeti en yüksek olan hizmet sayılabilir. Karayolu taşımacılığının gelişmesi için oluşturulan yollar düzenlenerek, daha güvenli hale getirilebilir. Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemiz, kısa yol deniz taşımacılığının desteklenmesiyle coğrafi açıdan

sahip olduğu avantajları kullanabilir. Denizyolu taşımacılığının maliyetinin, karayoluna göre daha düşük, çevreye duyarlı ve güvenilir olması nedeniyle ayrıcalıklı öneme sahip olduğu söylenebilir. Havayolu taşımacılığında ülkemiz bazı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından geri olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de ki havayolu taşımacılığının gelişmesi için elimizde bulunan hava alanlarının düzenlenerek uçuş sayısı artırılabilir. Bu sektördeki tüm taşımacılığın ortak sorunu, alt ve üst yapı eksikliği ile ihtiyaç duyulan lisanslı personelin eksikliğidir. Bu sorunun giderilmesi için elde bulunan personeli kalifiye hale getirmek amacıyla eğitim programları düzenlenebilir. İhtiyaç duyulan lisanslı personel eksikliği için ise çeşitli eğitim kurumlarından destek alınabilir. Ayrıca taşımacılık sektörünün alt yapı ve üst yapı eksiklikleri giderilerek düzenlemeler yapılması bu sektörden elde edilecek gelirin artmasını sağlayabilir.

Türkiye’de hizmet ticareti açısından önem arz eden sonuncu alt sektör ise bilgi işlem ve ofis arkası hizmetlerdir. Türkiye’nin emek yoğun sektörlerinin dışında bilgi yoğun hizmet sektörlerine önem vermesi, bu sektöre yönelik nitelikli işgücü yetiştirmesi, AR-GE’nin artırılması önümüzdeki yıllarda, hizmetler ticaretindeki payımızın artmasını sağlayabilir. Dolayısıyla bu durum gelişmekte olan diğer ülkelere oranla karşılaştırmalı üstünlüğümüzü ortaya koyacaktır.

KAYNAKÇA

- Aslan, M.H. (1998). *Hizmet Ekonomisi*. Alfa Yayınları, İstanbul, ss.9.
- Bilgi İletişim Teknolojileri Sektör Raporu (2010), <http://www.invest.gov.tr> Erişim: 01.09.2011
- Çatalbaş, N. (2005). *Uluslararası Hizmetler Ticaretinin Serbestleştirilmesi ve Gelişme Yolundaki Ülkelere Etkileri (Türkiye Uygulaması)*. Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, ss.54-179.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)(2000). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005). Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, ss.52. <http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/oik559.pdf> Erişim: 25.06.2011
- Dünya Bankası (2011). <http://databank.worldbank.org/> Erişim: 25.08.2011
- Ekinci, M.B. (2008). *Uluslararası Hizmet Ticaretinde Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları No:10, Vimeks Matbaacılık, İstanbul, ss.205-297.
- Erdal, B. (2006). *Ankara’da Hizmet İşletmelerinin Tanıtım Faaliyetleri ve Büyük Anadolu Otelî Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, ss.83.
- Ergün, B. (2009). *Türkiye İle Avrupa Birliği Arasında Hizmet Ticaretinin Karşılıklı Olarak Serbestleştirilmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss.70-83.
- Gündoğan N. (2002). Hizmetler Sektöründe İstihdam. *Kamu-İş*, C:7(1):6

- İbik, Ö.A. (2006). *Rekabet Ortamında Hizmet Kalitesinin Önemi ve Bir Havayolu İşletmesinde Hizmet Kalitesinin Gerçekleştirilmesine Yönelik Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, ss.5.
- Karagöl, E.T. ve Akgeyik T. (2010). Türkiye’de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler. *Seta (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) Analiz Dergisi*, Ankara, 21:24
- Karluk, R. (1995). Türkiye Ekonomisi. Beta A.Ş., 2.Baskı, Eskişehir, ss.291-292.
- Öztürk, S.A. (1998). Hizmet Pazarlaması. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.15.
- Riddle, D.I. (1998). Niche Markets For Service Exports. *International Trade Forum*. Geneva, pp.16-17.
- Sayım, F. ve Aydın V. (2011). Hizmet Sektörü Özellikleri ve Sistemik Olmayan Risklerin Sektör Menkul Kıymetleri İle Etkileşimine Sair Teorik Bir Çalışma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kütahya, (29):248-249.
- Seyidoğlu H. (2003). *Uluslar arası İktisat- Teori, Politika ve Uygulama*. Güzem Yayınları, 15. Baskı, İstanbul, ss.790-791.
- Taşkesenlioğlu, Z. (2010). Türkiye’de Hizmet Ticareti. *Müstakil Sanayi ve İşadamları Derneği 2009 Hizmet Sektör Raporu*. İstanbul, ss.29.
- Topçu, E. ve Hayırsever F. (2010). Avrupa Birliği ve Hizmet Ticaretinin Liberalizasyonu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.15, (2):394.
- TÜİK (2005) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=9> Erişim:01.09.2011
- Türkiye İstatistik Kurumu, Uluslararası Ekonomik Göstergeler
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do> Erişim:08.06.2011
http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=55&ust_id=16 Erişim: 21.06.2011
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/tabloOlustur.do> Erişim: 29.06.2011
http://www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=158 Erişim: 09.06.2011
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Ödemeler Dengesi İstatistikleri
<http://www.tcmb.gov.tr/odemedenge/odmain.html> Erişim:15.08.2011
<http://evds.tcmb.gov.tr/cbt.html> Erişim: 29.07.2011
- WTO (Dünya Ticaret Örgütü) Statistics,
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2010_e/its2010_e.pdf Erişim: 09.06.2011
http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2010_e/its10_world_trade_dev-e.pdf
Erişim: 09.06.2011